

*Ewa Stasiukiewicz**

WPLYW ZMIAN UKŁADU BILANSU NA ZARZĄDZANIE FINANSAMI PRZEDSIĘBIORSTWA

WSTĘP

Zarządzanie finansami przedsiębiorstw wiąże się z procesem decyzyjnym, który podporządkowany jest realizacji celu głównego przedsiębiorstwa. Proces ten opiera się na wykorzystywaniu różnego rodzaju instrumentów i technik, które umożliwią sterowanie przebiegiem procesów i zjawisk związanych z gromadzeniem i wydatkowaniem zasobów pieniężnych pozostawionych do dyspozycji przedsiębiorstwa, a nadrzędnym kryterium zawsze jest racjonalność gospodarowania zasobami.

Aby tego typu procesy decyzyjne mogły być realizowane, podstawą jest istnienie źródeł informacji o sytuacji finansowej jednostki, które dają podstawę do podjęcia decyzji. Takim źródłem jest bilans, czyli element sprawozdania finansowego przedsiębiorstwa.

Celem artykułu jest próba oceny wpływu zmian ustawy o rachunkowości na przydatność bilansu jako elementu sprawozdania finansowego w zarządzaniu finansami przedsiębiorstwa. Artykuł przybliży istotę sprawozdawczości finansowej, obowiązek badania i ogłaszania sprawozdania finansowego oraz przydatność informacji płynących z bilansu jako elementu sprawozdania finansowego sporządzanego przez przedsiębiorstwo.

1. ISTOTA SPRAWOZDAWCZOŚCI FINANSOWEJ

W każdej współczesnej gospodarce rynkowej pierwszoplanowego znaczenia nabiera potrzeba doskonalenia rachunkowości, rozumianej jako

* Mgr, doktorantka w Instytucie Finansów, Bankowości i Ubezpieczeń Uniwersytetu Łódzkiego.

kompletny i merytorycznie spójny system informacyjny zorientowany na tworzenie informacji liczbowych o całej działalności gospodarczej przedsiębiorstwa służących użytkownikom do podejmowania decyzji ekonomicznych¹. Sprawozdanie finansowe jest uporządkowanym zbiorem liczb obrazujących sytuację majątkową i finansową jednostki gospodarczej oraz rezultaty jej działalności w pewnym okresie².

Sprawozdawczość finansowa stanowi końcowy etap tworzenia informacji w systemie rachunkowości. Jest ona niezmiernie ważnym instrumentem zarządzania podmiotami gospodarczymi. Sprawozdania finansowe są sporządzane w ujęciu wartościowym zgodnie z danymi rachunkowymi wynikającymi z ksiąg.

Celem sprawozdawczości finansowej jest dostarczenie danych użytecznych przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych przez szeroki krąg odbiorców tych sprawozdań³. Ważne jest, aby sprawozdanie finansowe dało pełny i rzetelny obraz sytuacji majątkowej, finansowej i dochodowej przedsiębiorstwa. Ma to znaczenie nie tylko ze względu na interes samego podmiotu, ale i na bezpieczeństwo obrotu gospodarczego, ponieważ zapewnia właściwą informację o tym przedsiębiorstwie wszelkim odbiorcom zewnętrznym.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości⁴ do podstawowych elementów sprawozdania finansowego należą bilans, rachunek zysków i strat, informacja dodatkowa, zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych. Sprawozdania finansowe są podstawowymi, a jednocześnie najbardziej wyczerpującymi dokumentami charakteryzującymi sytuację finansową podmiotu gospodarczego.

2. OBOWIĄZEK SPORZĄDZANIA BILANSU JAKO ELEMENTU SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO

Do prowadzenia rachunkowości i sporządzania bilansu, według zasad określonych w ustawie o rachunkowości, zobowiązane są wszystkie jednostki prowadzące działalność gospodarczą oraz działalność niezarobkową, które mają siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez względu na ich formę prawną czy przedmiot działania.

¹ J. Samelak, *Determinanty sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw oraz kierunki jej dalszego rozwoju*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004, s. 5.

² K. Winiarska, *Podstawy rachunkowości*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2002, s. 234.

³ K. Sawicki, *Podstawy rachunkowości*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1999, s. 275–367.

⁴ Ustawa o rachunkowości z 29.09.1994 r., Dz.U. nr 213, poz. 2155 z 27.08.2004 r.

Do sporządzania bilansu zobowiązane są w szczególności, mające siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, spółki kapitałowe oraz inne osoby prawne; osoby fizyczne oraz spółki cywilne osób fizycznych, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły co najmniej równowartość w walucie polskiej 800 tys EURO; a także jednostki organizacyjne działające na podstawie prawa bankowego, prawa o publicznym obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych, przepisów o funduszach inwestycyjnych, przepisów o działalności ubezpieczeniowej lub przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych bez względu na wielkość przychodów.

Bilans muszą sporządzać również gminy, powiaty, województwa i ich związki; a także państwowe, gminne, powiatowe i wojewódzkie: jednostki budżetowe, gospodarstwa pomocnicze jednostek budżetowych, zakłady budżetowe, fundusze celowe oraz jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej. Obowiązek ten obejmuje ponadto zagraniczne osoby prawne; zagraniczne jednostki nie posiadające osobowości prawnej oraz zagraniczne osoby, prowadzące na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej działalność osobiste, przez osobę upoważnioną, przy pomocy pracowników – w odniesieniu do działalności prowadzonej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, bez względu na wielkość przychodów; oraz jednostki nie wymienione, jeżeli otrzymują one na realizację zadań zleconych dotacje lub subwencje z budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego lub funduszy celowych – od początku roku obrotowego, w którym dotacje lub subwencje zostały im przyznane⁵.

3. FORMA BILANSU

Wzory poszczególnych sprawozdań są podane w załącznikach do ustawy o rachunkowości. Są one dostosowane do specyfiki jednostek (banki, zakłady ubezpieczeniowe, pozostałe jednostki)⁶. Informacje zawarte w bilansie mogą być wykazywane ze szczegółowością większą niż określona w załącznikach do ustawy, jeżeli wynika to z potrzeb lub specyfiki jednostki. Przedsiębiorstwo może również sporządzić bilans w formie uproszczonej, wykazując tylko informacje w zakresie ustalonym cyframi rzymskimi. Ma to miejsce, gdy jednostka sporządzająca sprawozdanie finansowe w roku obrotowym

⁵ *Ibidem*.

⁶ D. Krzywdą, *Rachunkowość finansowa*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1999, s. 43.

(za który sporządza to sprawozdanie finansowe) nie osiągnęła dwóch z trzech następujących wielkości⁷:

- średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło nie więcej niż 50 osób,
- suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego w walucie polskiej nie przekroczyła równowartości 2 mln EURO,
- przychody netto ze sprzedaży produktów i towarów oraz operacji finansowych w walucie polskiej nie przekroczyły równowartości 4 mln EURO.

W przypadku, gdy informacje dotyczące poszczególnych pozycji bilansu nie wystąpiły w jednostce zarówno w roku obrotowym, jak i za rok poprzedzający rok obrotowy, to przy sporządzaniu sprawozdania finansowego pozycje te pomija się.

Jednostka sporządza bilans na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych w języku polskim i w walucie polskiej. Dane liczbowe można wykazywać w zaokrągleniu do tysięcy złotych, jeżeli nie zniekształca to obrazu jednostki zawartego w sprawozdaniu finansowym oraz w sprawozdaniu z działalności⁸.

4. BADANIE I OGŁASZANIE BILANSU JAKO ELEMENTU SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO

Bilans jest podstawowym elementem sprawozdania finansowego, może więc podlegać obowiązkowi badania przez biegłego rewidenta. Badanie sprawozdania finansowego może być przeprowadzone obligatoryjnie z mocy ustawy lub dobrowolnie z woli jednostki. Corocznemu obligatoryjnemu badaniu podlegają sprawozdania finansowe banków, zakładów ubezpieczeń, spółek akcyjnych, jednostek działających na podstawie ustawy o publicznym obrocie papierami wartościowymi, jednostek działających na podstawie przepisów o funduszach powierniczych, inwestycyjnych oraz o funduszach emerytalnych. Natomiast pozostałe jednostki przeprowadzają coroczne badania sprawozdań finansowych, jeśli w poprzednim roku obrotowym spełniły co najmniej dwa z trzech następujących warunków⁹:

- średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło co najmniej 50 osób,
- suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego stanowiła równowartość w walucie polskiej co najmniej 2,5 mln EURO,
- przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowiły równowartość w walucie polskiej co najmniej 5 mln EURO.

⁷ Ustawa o rachunkowości z 29.09.1994 r.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

Obligatoryjnie badaniu podlegają też sprawozdania finansowe, w tym bilans, spółek przejmujących i spółek nowo zawiązanych, sporządzone za rok obrotowy, w którym doszło do połączenia. Badaniu i ogłaszaniu podlegają również półroczne sprawozdania finansowe funduszy inwestycyjnych.

Celem badania bilansu i całego sprawozdania finansowego jest wyrażenie przez biegłego rewidenta pisemnej opinii wraz z raportem o tym, czy sprawozdanie finansowe jest prawidłowe oraz rzetelnie i jasno przedstawia sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy badanej jednostki¹⁰.

Po badaniu całe sprawozdanie finansowe zostaje poddane procedurze zatwierdzenia. Zatwierdzenie sprawozdania finansowego następuje nie później niż w ciągu 6 miesięcy od dnia bilansowego¹¹, a 15 dni od daty zatwierdzenia sprawozdania finansowego kierownik jednostki składa w rejestrze sądowym zatwierdzone sprawozdanie finansowe wraz z opinią biegłego oraz decyzją o zatwierdzeniu i podziale zysku lub pokrycia straty. W takim samym terminie dokumenty te muszą być złożone do ogłoszenia w „Monitorze Polskim B”, jeżeli jednostka jest objęta obowiązkiem ogłaszania sprawozdania¹².

5. UKŁAD BILANSU I JEGO WARTOŚĆ INFORMACYJNA A NOWELIZACJA USTAWY O RACHUNKOWOŚCI

Jak już wcześniej akcentowano, zgodnie z ustawą o rachunkowości¹³, do podstawowych elementów sprawozdania finansowego należą bilans, rachunek zysków i strat, informacja dodatkowa, zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych. Punktem wyjścia w podejmowaniu decyzji z zakresu zarządzania finansami przedsiębiorstw jest uważne czytanie bilansu.

Samo słowo „bilans” pochodzi od łac. *bilanx*, tj. waga o dwóch szalach¹⁴. Stąd też zasada równowagi bilansowej polegająca na konieczności zrównania wartości składników majątkowych oraz wartości źródeł ich finansowania. Bilans jest dokumentem zawierającym zestawienie na określony moment w ujęciu wartościowym – stanu środków gospodarczych (majątku)

¹⁰ W. Gos, M. Hass-Symotiuk, T. Kiziukiewicz, K. Sawicki, *Rachunkowość. Zasady prowadzenia po nowelizacji ustawy o rachunkowości*, Ekspert, Wrocław 2001, s. 406.

¹¹ P. Żejmo, *Organy zarządzające i zatwierdzające*, „Buchalter” 2001, nr 40, s. 5.

¹² A. Cwiakała-Małys, *Aspekty prawno-finansowe sprawozdawczości finansowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998, s. 47.

¹³ Ustawa o rachunkowości z 29.09.1994 r.

¹⁴ Por. M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, *Rachunkowość finansowa*, Difin, Warszawa 2002, s. 427.

przedsiębiorstwa oraz źródeł ich finansowania. Sporządzane jest w formie dwustronnej tabeli. Po lewej stronie wykazuje się poszczególne rodzaje składników majątkowych stanowiących własność firmy – aktywa, po drugiej zaś – źródła ich finansowania – pasywa. Przy sporządzaniu bilansu obowiązuje naczelna zasada, zwana zasadą równowagi bilansowej, zgodnie z którą ogólna kwota aktywów musi być równa ogólnej kwocie pasywów¹⁵.

Po stronie aktywów składniki majątkowe uszeregowane są w kolejności wskazującej na zwiększający się stopień ich płynności (łatwości, z jaką mogą być zamienione na gotówkę). Z kolei po stronie pasywów wykazuje się pozycje według zwiększającego się stopnia wymagalności.

W Polsce wzory bilansu są ujednolicone przez ustawę o rachunkowości, co przesądza o układzie bilansu¹⁶. Bilans jest dokumentem prezentującym, w ujęciu wartościowym, stan środków gospodarczych przedsiębiorstwa na określony moment¹⁷, a dane liczbowe bilansu określają istniejące stany majątku i źródeł jego finansowania. Analiza bilansu daje możliwość identyfikacji skutków procesów towarzyszących działalności gospodarczej, poprzez stwierdzenie zmian wartości aktywów i pasywów między dwoma dniami bilansowymi¹⁸. Jest to sprawozdanie statyczne, prezentujące sytuację finansową przedsiębiorstwa w danym dniu bilansowym, jego strategię i politykę realizowaną w poszczególnych obszarach jego działalności¹⁹.

Bilans ma dużą wartość informacyjną, a jego dane wykorzystuje się na potrzeby zarządzania, analizy i podejmowania decyzji. Punktem wyjścia jest czytanie bilansu obejmujące pionową i poziomą analizę bilansu. Pionowa analiza pozwala ocenić strukturę aktywów i pasywów. Pozioma natomiast analiza bilansu związana jest z badaniem dynamiki aktywów i pasywów oraz ustaleniem relacji między składnikami majątku a źródłami ich finansowania. Analiza informacji, jakich dostarcza bilans, jest niezbędnym etapem w procesie zarządzania finansami przedsiębiorstwa, gdyż ukazuje sytuację finansową przedsiębiorstwa w danym dniu oraz pozwala ocenić szanse realizacji konkretnych działań w przyszłości.

Sposób sporządzania i prezentowania bilansu reguluje ustawa o rachunkowości z 29 września 1994 r. Od roku 1995 było kilkanaście nowelizacji

¹⁵ E. Nowak, *Rachunkowość kurs podstawowy*, PWE, Warszawa 1999, s. 55.

¹⁶ A. Ćwiąkała-Małys, *op. cit.*, s. 47.

¹⁷ W. Bień, *Czytanie bilansu przedsiębiorstwa*, Finans-serwis, Warszawa 1999, s. 15.

¹⁸ M. Walczak, *Sprawozdawczość i analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, Kolegium Wydawnicze Społecznej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi, Łódź 2001, s. 28.

¹⁹ A. Rutkowski, *Zarządzanie finansami*, PWE, Warszawa 2002, s. 47.

tej ustawy. Jednakże tylko ta z roku 2000 (obowiązująca od 1 stycznia 2002 r.) dokonywała gruntownych zmian regulacji informacji zawartych w bilansie. Zmiany ustawy wprowadzone w roku 2002 spowodowały znaczne rozbudowanie zakresu informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych. Wprowadziły inny układ poszczególnych elementów sprawozdania, a tym samym ułatwiły jego interpretację. Największym zmianom uległ bilans. Zamiast trzech grup aktywów po nowelizacji wyróżnia się dwie – aktywa trwałe i aktywa obrotowe. W grupie pasywów z pięciu grup stworzono dwie. Nowelizacja ustawy wprowadzona w 2002 r. to korzyści chociażby w postaci rozbudowanego zakresu informacji oraz zmiana układu aktywów i pasywów – w wyniku podziału aktywów na trwałe i obrotowe bilans jest bardziej przejrzysty. Niekorzystnym natomiast zjawiskiem wynikającym z nowelizacji ustawy jest znacznie utrudniona porównywalność sprawozdań historycznych ze sporządzonymi według wzorca z ustawy, która weszła w życie w 2002 r.²⁰

Majątek przedsiębiorstwa ujęty w bilansie to aktywa. Można go zdefiniować jako kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wielkości, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń, które spowodują w przyszłości wpływ do jednostki korzyści ekonomicznych. Obejmuje on aktywa trwałe oraz aktywa obrotowe.

Tabela 1 prezentuje układ aktywów zgodny z ustawą o rachunkowości z 1994 r. obowiązującą do 2002 r. oraz po nowelizacji.

Tabela 1

Układ aktywów w ustawie o rachunkowości przed i po 2002 r.

Aktywa według wzoru bilansu obowiązującego do roku 2002	Aktywa według wzoru bilansu obowiązującego po roku 2002
1	2
A. Majątek trwały	A. Aktywa trwałe
I. Wartości niematerialne i prawne	I. Wartości niematerialne i prawne
1. Koszty organizacji poniesione przy założeniu lub późniejszym rozszerzeniu spółki akcyjnej	1. Koszty zakończonych prac rozwojowych
2. Koszty prac rozwojowych	2. Wartość firmy
3. Wartość firmy	3. Inne wartości niematerialne i prawne
4. Inne wartości niematerialne i prawne	4. Zaliczki na wartości niematerialne i prawne
5. Zaliczki na poczet wartości niematerialnych i prawnych	

²⁰ P. Rybicki, *Sprawozdanie finansowe źródłem informacji o firmie*, Wyd. Poltext, Warszawa 2003, s. 14–15.

Tabela 1 (cd.)

1	2
II. Rzeczowy majątek trwały	II. Rzeczowe aktywa trwałe
1. Grunty własne 2. Budynki i budowle 3. Urządzenia techniczne i maszyny 4. Środki transportu 5. Pozostałe środki trwałe 6. Inwestycje rozpoczęte 7. Zaliczki na poczet inwestycji	1. Środki trwałe a) grunty (w tym prawo użytkowania wieczystego gruntu) b) budynki, lokale i obiekty inżynierii lądowej i wodnej c) urządzenia techniczne i maszyny d) środki transportu e) inne środki trwałe 2. Środki trwałe w budowie 3. Zaliczki na środki trwałe w budowie
III. Finansowy majątek trwały	III. Należności długoterminowe
1. Udziały i akcje 2. Papiery wartościowe 3. Udzielone pożyczki długoterminowe 4. Inne składniki finansowego majątku trwałego	1. Od jednostek powiązanych 2. Od pozostałych jednostek
IV. Należności długoterminowe	IV. Inwestycje długoterminowe
	1. Nieruchomości 2. Wartości niematerialne i prawne 3. Długoterminowe aktywa finansowe a) w jednostkach powiązanych – udziały lub akcje – inne papiery wartościowe – udzielone pożyczki – inne długoterminowe aktywa finansowe b) w pozostałych jednostkach – udziały lub akcje – inne papiery wartościowe – udzielone pożyczki – inne długoterminowe aktywa finansowe 4. Inne inwestycje długoterminowe
	V. Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe
	1. Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego 2. Inne rozliczenia międzyokresowe
B. Majątek obrotowy	B. Aktywa obrotowe
I. Zapasy	I. Zapasy
1. Materiały 2. Półprodukty i produkty w toku 3. Produkty gotowe 4. Towary 5. Zaliczki na poczet dostaw	1. Materiały 2. Półprodukty i produkty w toku 3. Produkty gotowe 4. Towary 5. Zaliczki na dostawy

Tabela 1 (cd.)

1	2
II. Należności i roszczenia	II. Należności krótkoterminowe
1. Należności z tytułu dostaw i usług 2. Należności z tytułu podatków, dotacji i ubezpieczeń społecznych 3. Należności wewnątrzzakładowe 4. Pozostałe należności 5. Należności dochodzone na drodze sądowej	1. Należności od jednostek powiązanych a) z tytułu dostaw i usług, o okresie spłaty: – do 12 miesięcy – powyżej 12 miesięcy b) inne 2. Należności od pozostałych jednostek a) z tytułu dostaw i usług, o okresie spłaty: – do 12 miesięcy – powyżej 12 miesięcy b) z tytułu podatków, dotacji, ceł, ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych oraz innych świadczeń c) inne d) dochodzone na drodze sądowej
III. Papiery wartościowe przeznaczone do obrotu	III. Inwestycje krótkoterminowe
1. Udziały lub akcje własne do zbycia 2. Inne papiery wartościowe	1. Krótkoterminowe aktywa finansowe a) w jednostkach powiązanych – udziały lub akcje – inne papiery wartościowe – udzielone pożyczki – inne krótkoterminowe aktywa finansowe b) w pozostałych jednostkach – udziały lub akcje – inne papiery wartościowe – udzielone pożyczki – inne krótkoterminowe aktywa finansowe c) środki pieniężne i inne aktywa pieniężne – środki pieniężne w kasie i na rachunkach – inne środki pieniężne – inne aktywa pieniężne 2. Inne inwestycje krótkoterminowe
IV. Środki pieniężne	
1. Środki pieniężne w kasie 2. Środki pieniężne w banku 3. Inne środki pieniężne (weksle, czeki obce itp.)	
C. Rozliczenia międzyokresowe	IV. Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe
1. Czynne rozliczenia międzyokresowe kosztów 2. Inne rozliczenia międzyokresowe Suma aktywów	Aktywa razem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości.

Aktywa trwałe to wszystkie aktywa jednostki nie zaliczane do aktywów obrotowych. Obejmują one w szczególności rzeczowe aktywa trwałe, wartości niematerialne i prawne, inwestycje długoterminowe, należności długoterminowe oraz od roku 2002 długoterminowe rozliczenia międzyokresowe.

Wartości niematerialne i prawne są to nabyte przez jednostkę prawa majątkowe, które nie mogą być kwalifikowane do środków trwałych lub inwestycji. Te prawa majątkowe nadają się do gospodarczego wykorzystania o okresie ekonomicznej użyteczności powyżej 1 roku i są przeznaczone do używania na własne potrzeby w ramach prowadzonej działalności statutowej. Będą to przede wszystkim prawa autorskie i majątkowe, prawa pokrewne, licencje, koncesje, prawa do wynalazków, patentów, znaków towarowych, wzorów użytkowych oraz zdobniczych, *know-how*²¹. Nowelizacja ustawy z 2002 r. wyeliminowała z tej grupy koszty organizacji poniesione przy założeniu i późniejszym rozszerzeniu spółki akcyjnej, prawo wieczystego użytkowania gruntów, własnościowe spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego oraz spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego²².

Rzeczowe aktywa trwałe są to aktywa o okresie użytkowania powyżej 1 roku. Obejmują środki trwałe, środki trwałe w budowie oraz zaliczki na środki trwałe w budowie. Środki trwałe obejmują grunty (w tym prawo do wieczystego użytkowania gruntów od 2002 r.), budynki, lokale i obiekty inżynierii lądowej i wodnej, urządzenia techniczne i maszyny, środki transportu, inne środki trwałe. Natomiast środki trwałe w budowie to wszystkie środki trwałe w okresie ich budowy, montażu lub ulepszania już istniejącego środka trwałego. Kategoria ta zastąpiła dotychczasowe inwestycje rozpoczęte.

Należności długoterminowe obejmują należności, które stają się wymagalne w okresie dłuższym niż 12 miesięcy od dnia bilansowego, z wyjątkiem należności z tytułu dostaw i usług, które bez względu na termin ich wymagalności zaliczane są do aktywów obrotowych. Układ bilansu obowiązujący od roku 2002 wymaga prezentacji należności długoterminowych w podziale na należności od jednostek powiązanych oraz od pozostałych jednostek.

Według układu bilansu obowiązującego od 2002 r. wyróżnia się również osobną pozycję inwestycji długoterminowych – ujmuje ona aktywa nabyte w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych wynikających z przyrostu wartości tych zasobów w postaci np. odsetek, dywidend, udziałów w zyskach lub

²¹ M. Szczerbak, *Prezentacja sprawozdań finansowych – bilans*, „Vademecum Przedsiębiorcy i Podatnika”, nr 3(106), s. 32.

²² I. Olchowicz, A. Tłaczała, *Sprawozdawczość finansowa*, Difin, Warszawa 2002, s. 47.

innych pożytków. W szczególności obejmuje długoterminowe aktywa finansowe, w jednostkach powiązanych i osobno w pozostałych jednostkach, oraz te nieruchomości i wartości niematerialne oraz prawne, które nie są użytkowane przez jednostkę, lecz zostały nabyte w celu osiągnięcia korzyści.

Od roku 2002 układ bilansu wyróżnia i ukazuje jako pozycje aktywów trwałych długoterminowe rozliczenia międzyokresowe, czyli skutki zdarzeń z przeszłości, których wartość można wiarygodnie określić.

Następną dużą grupą aktywów są aktywa obrotowe zwane też bieżącymi lub płynnymi, ponieważ obejmują zasoby zużywane albo też utrzymywane w podmiocie gospodarczym w krótkim okresie. Wartość aktywów obrotowych i ich struktura dostarczają informacji o sposobie i jakości zarządzania przedsiębiorstwem. Znowelizowana ustawa, która weszła w życie w 2002 r., zastąpiła majątek obrotowy aktywami obrotowymi, wprowadzając jednocześnie zdecydowane określenie przypadków, kiedy zaliczamy poszczególne składniki do aktywów obrotowych.

I tak do aktywów rzeczowych zalicza się te składniki, które są przeznaczone do zbycia w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego lub w ciągu normalnego cyklu operacyjnego właściwego dla działalności jednostki gospodarczej, jeżeli trwa on dłużej niż 12 miesięcy.

Do aktywów finansowych zalicza się te składniki, które są płatne lub wymagalne, lub przeznaczone do zbycia w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego.

Do należności krótkoterminowych zalicza się ogół należności z tytułu dostaw i usług oraz całość lub część należności z innych tytułów nie zaliczonych do aktywów finansowych, które stają się wymagalne w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego. Do rozliczeń krótkoterminowych zalicza się wszystkie rozliczenia, które trwają nie dłużej niż 12 miesięcy od dnia bilansowego²³.

Aktywa obrotowe obejmują zapasy, należności krótkoterminowe, inwestycje krótkoterminowe oraz krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe. Zapasy obejmują materiały nabyte na własne potrzeby, wytworzone lub przetworzone przez jednostkę produkty gotowe (wyroby i usługi) zdadne do sprzedaży lub znajdujące się w toku produkcji bądź półprodukty, towary nabyte w stanie nieprzetworzonym, zaliczki na poczet dostaw. Pozycja zapasów nie była przedmiotem zmian przy nowelizacji ustawy.

Należności krótkoterminowe to środki pieniężne lub inne aktywa należne przedsiębiorstwu od osób trzecich w ramach kredytowej sprzedaży produktów

²³ M. Szczerbak, *op. cit.*, s. 33.

przedsiębiorstwa albo też oferowanych przez nie towarów, robót i usług. Od roku 2002 pozycja ta prezentuje osobno należności krótkoterminowe od jednostek powiązanych i osobno należności krótkoterminowe od pozostałych jednostek.

Do inwestycji krótkoterminowych zaliczamy krótkoterminowe aktywa finansowe oraz inne inwestycje krótkoterminowe. Krótkoterminowe aktywa finansowe stanowią aktywa pieniężne, instrumenty kapitałowe wyemitowane przez inne jednostki, a także wynikające z kontraktu prawo do otrzymania aktywów pieniężnych lub prawo do wymiany instrumentów finansowych z inną jednostką na korzystnych warunkach, jeżeli są płatne i wymagalne lub przeznaczone do zbycia w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego lub od daty ich złożenia, wystawienia lub nabycia (udziały i akcje, inne papiery wartościowe, udzielone pożyczki, inne krótkoterminowe aktywa finansowe). Prezentowane są w podziale na krótkoterminowe aktywa finansowe w jednostkach powiązanych oraz krótkoterminowe aktywa finansowe w pozostałych jednostkach. Krótkoterminowe aktywa finansowe to również środki pieniężne i inne aktywa pieniężne, czyli aktywa w ustalonej lub możliwej do ustalenia kwocie, w formie pieniędzy oraz krajowych, zagranicznych i międzynarodowych pieniężnych jednostek rozrachunkowych tak w gotówce, jak i na rachunku bankowym, płatne na żądanie, a także lokaty pieniężne, czeki, weksle obce i inne aktywa finansowe, w tym w szczególności naliczone odsetki od aktywów finansowych. Do roku 2002 środki pieniężne były prezentowane jako IV osobna pozycja majątku obrotowego.

Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe to pozycja, w ramach której dokonuje się rozliczeń, gdy wydatki lub zużycie składników majątkowych dotyczą miesięcy następujących po miesiącu, w którym je poniesiono. Pozycja ta wyodrębniona została w układzie bilansu obowiązującym od 2002 r. We wcześniejszym układzie wyodrębniano rozliczenia międzyokresowe czynne jako składnik aktywów oraz rozliczenia międzyokresowe bierne jako składnik pasywów, natomiast okres, którego dotyczą, nie był uwzględniany jako kryterium podziału.

Źródła finansowania majątku prezentowane są w pasywach. Obejmują one kapitał własny oraz grupę pasywów obejmującą zobowiązania i rezerwy na zobowiązania. Nowelizacja ustawy o rachunkowości, która weszła w życie 1 stycznia 2002 r., określa, iż zobowiązania z tytułu dostaw i usług oraz fundusze specjalne, bez względu na termin płatności traktuje się jako zobowiązania krótkoterminowe. Zmienił się również układ poszczególnych elementów pasywów. Tabela 2 prezentuje układ pasywów zgodny z ustawą o rachunkowości z 1994 r. obowiązującą przed i po 2002 r.

Tabela 2

Układ pasywów według ustawy o rachunkowości

Pasywa według wzoru bilansu obowiązującego do roku 2002	Pasywa według wzoru bilansu obowiązującego po roku 2002
1	2
A. Kapitał (fundusz) własny	A. Kapitał (fundusz) własny
I. Kapitał (fundusz) podstawowy	I. Kapitał (fundusz) podstawowy
II. Należne, lecz nie wniesione wkłady na poczet kapitału podstawowego (wielkość ujemna)	II. Należne wpłaty na kapitał podstawowy (wielkość ujemna)
III. Kapitał fundusz zapasowy	III. Udziały (akcje) własne (wielkość ujemna)
1. Ze sprzedaży akcji powyżej ich wartości nominalnej	IV. Kapitał (fundusz) zapasowy
2. Tworzony ustawowo	V. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny
3. Tworzony zgodnie ze statutem lub umową	VI. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe
4. Z dopłat wspólników	VII. Zysk (strata) z lat ubiegłych
5. Inny	VIII. Zysk (strata) netto
IV. Kapitał (fundusz) rezerwowy z aktualizacji wyceny	IX. Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna)
V. Pozostałe kapitału (fundusze) rezerwowe	
VI. Nie podzielony wynik finansowy z lat ubiegłych	
1. Zysk (wielkość dodatnia)	
2. Strata (wielkość ujemna)	
VII. Wynik finansowy netto roku obrotowego	
1. Zysk netto (wielkość dodatnia)	
2. Strata netto (wielkość ujemna)	
3. Odpisy z wyniku finansowego bieżącego roku obrotowego	
B. Rezerwy	B. Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania
1. Rezerwy na podatek dochodowy od osób prawnych lub osób fizycznych	I. Rezerwy na zobowiązania
2. Pozostałe rezerwy	1. Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego
	2. Rezerwa na świadczenia emerytalne i podobne
	– długoterminowa
	– krótkoterminowa
	3. Pozostałe rezerwy
	– długoterminowe
	– krótkoterminowe

Tabela 2 (cd.)

1	2
C. Zobowiązania długoterminowe	II. Zobowiązania długoterminowe
1. Długoterminowe pożyczki, obligacje i inne papiery wartościowe 2. Długoterminowe kredyty bankowe 3. Pozostałe zobowiązania długoterminowe	1. Wobec jednostek powiązanych 2. Wobec pozostałych jednostek a) kredyty i pożyczki b) z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych c) inne zobowiązania finansowe d) inne
D. Zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne	III. Zobowiązania krótkoterminowe
I. Zobowiązania krótkoterminowe 1. Pożyczki, obligacje i papiery wartościowe 2. Kredyty bankowe 3. Zaliczki otrzymane na poczet dostaw 4. Zobowiązania z tytułu dostaw i usług 5. Zobowiązania wekslowe 6. Zobowiązania z tytułu podatków, ceł, ubezpieczeń społecznych 7. Zobowiązania z tytułu wynagrodzeń	1. Wobec jednostek powiązanych a) z tytułu dostaw i usług, o okresie wymagalności: – do 12 miesięcy – powyżej 12 miesięcy b) inne 2. Wobec pozostałych jednostek a) kredyty i pożyczki b) z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych c) inne zobowiązania finansowe d) z tytułu dostaw i usług, o okresie wymagalności: – do 12 miesięcy – powyżej 12 miesięcy e) zaliczki otrzymane na dostawy f) zobowiązania wekslowe g) z tytułu podatków, ceł, ubezpieczeń i innych świadczeń h) z tytułu wynagrodzeń i) inne
II. Fundusze specjalne	3. Fundusze specjalne
E. Rozliczenia międzyokresowe i przychody przyszłych okresów	IV. Rozliczenia międzyokresowe
1. Bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów 2. Przychody przyszłych okresów	1. Ujemna wartość firmy 2. Inne rozliczenia międzyokresowe – długoterminowe – krótkoterminowe
Suma pasywów	Pasywa razem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości.

Kapitał (fundusz) własny to równowartość aktywów netto (pomniejszonych o zobowiązania). Kapitał własny dostarcza wielu cennych informacji niezbędnych do oceny zdolności przedsiębiorstwa do generowania korzyści dla

jego właścicieli. Kapitał własny ujemnie się zgodnie z przepisami prawnymi lub umową czy statutem spółki i obejmuje kapitał (fundusz) podstawowy, który jest udziałem właścicieli wniesionym przy założeniu przedsiębiorstwa; należne wpłaty na kapitał podstawowy w wielkości ujemnej; udziały (akcje) własne – to pozycja bilansu, która pojawiła się w pasywach na podstawie nowelizacji ustawy (pozycja ta występuje w bilansie ze znakiem ujemnym); oraz kapitał (fundusz) zapasowy odzwierciedlający własne źródła finansowania aktywów, które przedsiębiorstwo osiąga w trakcie swojej działalności. Kapitał własny obejmuje również pozycję kapitału (funduszu) z aktualizacji wyceny – sprzedawanych lub zlikwidowanych środków trwałych. Pozycję tę zwiększają również skutki przeszacowania inwestycji zaliczonych do aktywów trwałych, powodując wzrost ich wartości do poziomu wartości godziwych, a zmniejszają skutki obniżenia wartości inwestycji wcześniej przeszacowanych kapitałowo, rezerwy, aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego dotyczące operacji rozliczanych z kapitałem własnym. Elementem kapitałów własnych prezentowanym w bilansie jest również pozycja pozostałych kapitałów (funduszy) rezerwowych, którą tworzy się zgodnie ze statutem lub umową spółki. Pozycją kapitałów (funduszy) własnych jest również zysk lub strata z lat ubiegłych. Ta pozycja kapitału własnego przedstawia nierozdysponowaną część zysku z lat ubiegłych lub jeszcze nie pokrytą stratę zgodnie z decyzją walnego zgromadzenia wspólników. Następnym elementem jest zysk lub strata netto, czyli inaczej wynik finansowy danego roku. Kapitał własny to również odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego, ujmowane w wielkości ujemnej. Kapitał własny według ustawy obowiązującej od 1 stycznia 2002 zawiera te same elementy, które tworzyły kapitał własny przed 2002 r., zmieniło się jedynie ujęcie kapitału zapasowego – jest to obecnie jedna kwota bez wskazywania podstawy jego powstania. Podobnie, w jednym wierszu z odpowiednim znakiem, ujemnie się od roku 2002 kwotę zysku bądź straty z lat ubiegłych. Osobno natomiast od roku 2002 ujemnie się zysk (stratę) netto bieżącego okresu i odpisy z zysku netto dokonywane w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna).

Następną grupą pasywów są zobowiązania i rezerwy na zobowiązania. Grupa ta zastąpiła trzy wcześniej obowiązujące osobne grupy rezerw, zobowiązań długoterminowych oraz zobowiązań krótkoterminowych i funduszy specjalnych.

Nowelizacja ustawy, która weszła w życie 1 stycznia 2002 r., zdefiniowała zobowiązania i rezerwy. Przez zobowiązania należy rozumieć wynikające z przeszłych zdarzeń obecne i określone w wiarygodnej wartości świadczenia, które spowodują przekazanie czy też inne wykorzystanie obecnych lub przyszłych aktywów jednostki. Natomiast pod pojęciem rezerw ustawa rozumie zobowiązania, których data wymagalności lub kwota nie są pewne. Nowelizacja wymienia również grupę zobowiązań finansowych oznaczających

wynikające z kontraktu zobowiązania jednostki do wydania aktywów finansowych lub do wymiany instrumentu finansowego z inną jednostką na potencjalnie niekorzystnych dla niej warunkach, w ustalonej lub możliwej do wyznaczenia kwocie. Wśród rezerw na zobowiązania ustawa obowiązująca od 2002 r. wyróżnia rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego, rezerwę na świadczenia emerytalne oraz pozostałe rezerwy. Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego jest tworzona w wysokości kwoty podatku dochodowego wymagającej w przyszłości zapłaty w związku z występowaniem różnic przejściowych w podatkowej i bilansowej wartości aktywów i zobowiązań. Rezerwa na świadczenia emerytalne to zobowiązania z tytułu odpraw emerytalnych pracowników. Tworzone są również inne rezerwy. Oczywiście zarówno rezerwy na świadczenia emerytalne, jak i pozostałe rezerwy prezentowane są w bilansie w podziale na długoterminowe i krótkoterminowe.

Następną grupą pasywów są zobowiązania długoterminowe. Grupę tę tworzą zobowiązania o terminie spłaty dłuższym niż 1 rok. To długoterminowe pożyczki i kredyty, zobowiązania z tytułu emisji papierów dłużnych oraz inne zobowiązania finansowe, przez które rozumie się wynikające z kontraktu zobowiązania jednostki do wydania aktywów finansowych. Obejmują one aktywa pieniężne oraz instrumenty kapitałowe wyemitowane przez inne jednostki, a także wynikające z kontraktu prawo do otrzymania aktywów pieniężnych lub prawo do wymiany instrumentów finansowych z inną jednostką, na potencjalnie niekorzystnych dla niej warunkach.

Tuż po zobowiązaniach długoterminowych, w grupie zobowiązań i rezerw na zobowiązania znajdują się od roku 2002, zobowiązania krótkoterminowe obejmujące roszczenia innych podmiotów do majątku danego przedsiębiorstwa, które powinny być spłacone w okresie nie dłuższym niż rok od daty sporządzenia bilansu. Zobowiązania krótkoterminowe mogą dotyczyć kredytów i pożyczek, emisji papierów wartościowych, zobowiązania z tytułu dostaw i usług, zobowiązań z tytułu podatków i opłat oraz zobowiązań z tytułu wynagrodzeń. Od roku 2002 zobowiązania krótkoterminowe prezentowane są osobno wobec jednostek powiązanych i osobno wobec pozostałych jednostek.

Specyficzną pozycję pasywów stanowią fundusze specjalne, od roku 2002 ujmowane jako element zobowiązań krótkoterminowych. W Polsce stanowi tę pozycję zakładowy fundusz świadczeń socjalnych, który tworzony jest częściowo z zysku, a częściowo powiększa koszty firm i zgodnie z przepisami w tym zakresie może on być przeznaczony na dopłaty do wczasów, imprez kulturalnych itp.

Przedsiębiorstwo w pasywach bilansu od 2002 r. musi ująć również pozycję rozliczeń międzyokresowych, które obejmują ujemną wartość firmy oraz inne rozliczenia międzyokresowe (długoterminowe i krótkoterminowe).

Nowelizacja ustawy o rachunkowości, która weszła w życie 1 stycznia 2002 r., wprowadziła również niezbędną dla wykorzystania informacji płynących z bilansu kategorię wartości godziwej. Wartość godziwa²⁴ oznacza kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami. Nowum jak na rok 2002 było wprowadzenie obowiązku tworzenia rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Ustawa wymaga, aby tworzyć rezerwę w wysokości wymagającej w przyszłości zapłaty w związku z występowaniem dodatnich różnic przejściowych²⁵.

Zmiany w ustawie o rachunkowości wprowadzane w okresie późniejszym po 2002 r. nie powodowały zmian ani w układzie, ani w prezentacji informacji zawartych w bilansie. Dotyczyły głównie sprawozdań skonsolidowanych sporządzanych przez jednostki powiązane, a są wynikiem konieczności dostosowywania polskich regulacji rachunkowości do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Zmiany wprowadzone również w roku 2005 dotyczą możliwości sporządzania bilansu i pozostałych elementów sprawozdania finansowego zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości, nie wprowadzając obligatoryjnych zmian układu bilansu.

6. ZARZĄDZANIE FINANSAMI PRZEDSIĘBIORSTWA A ZMIANY UKŁADU BILANSU

„Zjawiska i procesy pieniężne w przedsiębiorstwie składają się na pojęcie finansów przedsiębiorstwa”²⁶. Finanse przedsiębiorstwa nieodłącznie związane są z gromadzeniem i wydatkowaniem zasobów pieniężnych pozostających do dyspozycji przedsiębiorstwa. Ma to odzwierciedlenie w faktycznym przepływie strumieni pieniężnych i jednocześnie w tworzeniu przesłanek przyczyniających się do ich przepływu w przyszłości. Natomiast rozpatrując finanse z prawnego punktu widzenia, rozważa się stosunki ekonomiczne realizowane za pomocą pieniądza, w których jako jedna ze stron występuje przedsiębiorstwo²⁷. W związku z tym kierownictwo przedsiębiorstwa powinno prowadzić odpowiednią działalność organizacyjną, decyzyjną i kontrolną w sferze finansów, kształtującą zjawiska ekonomiczne w przedsiębiorstwie w sposób stwarzający szansę uzyskania najkorzystniejszych wyników działal-

²⁴ Por. ustawa o rachunkowości z 29.09.1994 r.

²⁵ M. Szczerbak, *op. cit.*, s. 32–35.

²⁶ M. Wypych, *Ogólne problemy finansów przedsiębiorstwa*, [w:] *Finanse przedsiębiorstwa z elementami zarządzania i analizy*, red. M. Wypych, Wyd. Absolwent, Łódź 1998, s. 12.

²⁷ *Ibidem*, s. 12.

ności. Temu celowi służy zarządzanie finansami przedsiębiorstwa, które polega na pozyskiwaniu źródeł finansowania działalności podmiotu (kapitałów) oraz lokowaniu ich w składnikach majątkowych w sposób pozwalający na realizację strategicznego celu, jakim jest maksymalizowanie korzyści przypadających udziałowcom (właścicielom) przedsiębiorstwa²⁸. Najpełniejszą definicję zarządzania finansami przedsiębiorstwa przedstawia M. Wypych, według którego „**zarządzanie finansami przedsiębiorstwa jest procesem decyzyjnym** podporządkowanym realizacji celu głównego, opierającym się na wykorzystaniu różnego rodzaju instrumentów, technik, kryteriów i reguł do sterowania przebiegiem procesów i zjawisk związanych z gromadzeniem i wydatkowaniem zasobów pieniężnych postawionych do dyspozycji przedsiębiorstwa, w sposób umożliwiający zagospodarowanie tych zasobów jak najbardziej racjonalnie”²⁹. Będzie to definicja przyjęta przez autorkę dla rozumienia zarządzania finansami przedsiębiorstwa w dalszych rozważaniach.

W literaturze przedmiotu akcentuje się, iż ogół decyzji podejmowanych w procesie zarządzania finansami przedsiębiorstwa daje się sprowadzić do dwóch podstawowych grup: decyzji finansowych oraz decyzji inwestycyjnych (w szerokim znaczeniu). Jest to z jednej strony zarządzanie źródłami kapitału (co znajduje swoje odzwierciedlenie w strukturze pasywów), z drugiej strony zarządzanie sposobami jego wykorzystania. Wyraźnie zauważyć można dwie podstawowe sfery finansów przedsiębiorstwa: gromadzenie funduszy oraz ich rozdysponowanie. Gromadzenie funduszy następuje początkowo w formie kapitału wyjściowego inicjującego podjęcie działalności operacyjnej, następnie przyjmuje formę przychodów uzyskiwanych ze sprzedaży produktów powstałych w toku działalności operacyjnej oraz z tytułu powiązań z rynkiem finansowym. Rozdysponowanie funduszy to ponoszenie nakładów na pozyskanie i wykorzystanie czynników produkcji oraz obsługę procesu produkcyjnego, koszty pozyskania kapitałów obcych, odprowadzenie podatku. W zarządzaniu finansami przedsiębiorstwa nie rozważa się problemu, które z tych decyzji są ważniejsze. Zarówno decyzje finansowe, jak i decyzje inwestycyjne są istotne dla osiągnięcia celów przedsiębiorstwa. Z merytorycznego punktu widzenia proces zarządzania finansami, jako proces decyzyjny, rozpoczyna się od sformułowania potrzeb w zakresie zmian poziomu i struktury aktywów, a więc spraw inwestycyjnych. Zamierzenia te są następnie konfrontowane z możliwościami i warunkami ich sfinansowania, w tym także z możliwościami pozyskania nowych źródeł finansowania. W wyniku tej konfrontacji może być podjęta pozytywna lub negatywna decyzja o inwestowaniu w zależności od możliwości ich sfinansowania kapitałem oraz od relacji między kosztem tego kapitału a uzyskiwanymi efektami. W tak

²⁸ W. Bień, *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, Wyd. Difin, Warszawa 2001, s. 13–14.

²⁹ M. Wypych, *op. cit.*, s. 13.

rozumianych zależnościach, występujących między tymi dwiema grupami decyzji, obszar decyzji finansowych można traktować jako weryfikujący decyzje inwestycyjne. W literaturze przedmiotu zarządzanie finansami przedsiębiorstwa sprowadza się do czterech dziedzin:

- „kształtowanie wielkości i struktury majątku przedsiębiorstwa poprzez określanie kierunków oraz form inwestowania w powiązaniu z realizowaną działalnością operacyjną,

- kształtowanie struktury kapitałowej poprzez określanie sposobów pozyskiwania środków na finansowanie działalności operacyjnej i inwestycyjnej,

- kształtowanie relacji między strukturą majątkową a strukturą kapitałową, gwarantujących zachowanie równowagi ekonomiczno-finansowej,

- podział zysku i polityka dywidendy w kontekście relacji zachodzących między działalnością bieżącą a działalnością rozwojową”³⁰.

Poszczególne obszary nakładają się na siebie i pozostają ze sobą w ścisłej zależności. Z dziedziny zarządzania finansami przedsiębiorstwa wyłaniają się „podstawowe funkcje zarządzania finansami:

- kształtowanie poziomu i struktury majątku stosownie do wymogów działalności operacyjnej i kryteriów efektywnościowych,

- określanie kierunków i form inwestowania oraz ocena i wybór projektów inwestycyjnych przewidzianych do realizacji,

- optymalizacja struktury kapitałowej z uwzględnieniem kosztu pozyskania kapitałów i alternatywnych źródeł finansowania,

- szacowanie i ocena przychodów oraz związanego z ich uzyskiwaniem ryzyka w działalności przedsiębiorstwa,

- analiza pozycji rynkowej przedsiębiorstwa i ocena wpływu uwarunkowań zewnętrznych na decyzje finansowe,

- formułowanie wniosków dla polityki podziału zysku z uwzględnieniem celów strategicznych”³¹.

W małych przedsiębiorstwach takie funkcje mogą być sprawowane osobiście przez właściciela lub wyznaczonego przez niego kierownika firmy. Natomiast w większych przedsiębiorstwach funkcje zarządzania finansami powierza się specjalistom określanym często potocznie mianem menedżera finansowego. To osoba kierująca, będąca z reguły członkiem zarządu, nie rzadko w randze wiceprezesa. Podejmowanie przez menedżera decyzji finansowych opiera się na ciągłych wyborach między istniejącymi możliwościami (alternatywnymi) przy stosowaniu kryteriów, ułatwiających najbardziej satysfakcjonujący w danych warunkach wybór. Wymaga to nie tylko znajomości systemu i mechanizmu finansów, ale także stosowania odpowiednich narzędzi ekonomicznych, a zwłaszcza analizy sytuacji finansowej firmy,

³⁰ *Ibidem*, s. 19.

³¹ *Ibidem*, s. 19–20.

umożliwiającej ocenę zgodności przebiegu operacji finansowych w stosunku do założeń, a także stanowiącej punkt wyjściowy dla podejmowania decyzji przyszłościowych, oraz planowania finansowego, które powinno być narzędziem świadomego i zaplanowanego sterowania procesami pieniężnymi.

Analiza sytuacji finansowej przedsiębiorstwa umożliwia ocenę jego zyskowności, wielkości posiadanego majątku, a także źródeł jego pokrycia, stopnia płynności finansowej oraz zdolności do obsługi zadłużenia. Stanowi ona punkt wyjścia do przewidywania rozwoju sytuacji finansowej podmiotu gospodarczego. Zasadniczym źródłem danych, służących do oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, jest bilans, gdyż zawiera on dane o wielkości majątku i jego strukturze, a także o źródłach finansowania aktywów. Są to informacje wartościowe nie tylko dla kierownictwa i właścicieli firmy, ale również dla jej kredytodawców. Na podstawie analizy bilansu menedżer finansowy powinien dążyć do ujawnienia mocnych i słabych odcinków działalności, aby odpowiednio reagować przy podejmowaniu decyzji. Niezbędne jest również wykorzystywanie przez menedżera finansowego informacji z bilansu innych współpracujących przedsiębiorstw w celu oceny ich wiarygodności płatniczej, a także konfrontacji osiągniętych wyników z wynikami konkurencyjnych podmiotów gospodarczych.

Przy analizie sprawozdań finansowych można wykorzystywać różne techniki. Jedną z najbardziej popularnych jest metoda analizy wskaźnikowej. Uzyskane w toku analizy wskaźniki ilustrują określone tendencje. Dlatego trzeba je formułować i analizować dla kilku kolejnych okresów. Doceniając ich istotną rolę, trzeba posługiwać się nimi z ostrożnością, a zwłaszcza konieczne jest ich kompleksowe rozpatrywanie przy formułowaniu wniosków³².

Bilans jest szczególnym elementem sprawozdania finansowego. Jego wyjątkowa rola wynika m. in. z faktu, iż zarządzanie finansami przedsiębiorstwa opiera się właśnie na danych zawartych w bilansie. Bilans jest wykorzystywany w każdej dziedzinie zarządzania finansami przedsiębiorstwa. Jest źródłem informacji podczas kształtowania struktury majątku, struktury kapitału przedsiębiorstwa, wzajemnych relacji między strukturą majątku i strukturą kapitału oraz podczas ustalania decyzji o podziale zysku i wyboru polityki dywidendy. Zmiany ustawy o rachunkowości, jakie wprowadzane były w ciągu ostatnich lat, przyczyniały się do zwiększenia przydatności informacyjnej sprawozdania finansowego w zarządzaniu finansami przedsiębiorstw, chociażby poprzez powiększanie zakresu informacji dostarczanych przez poszczególne elementy sprawozdania finansowego oraz większą przejrzystość spowodowaną zmianą układu aktywów i pasywów. Po nowelizacji ustawy w roku 2000 zamiast trzech grup aktywów wyróżnia się dwie

³² *Ibidem*, s. 1–23.

– aktywa trwałe i aktywa obrotowe. W grupie pasywów z pięciu grup stworzono również dwie. Pojawił się również wyraźny podział m. in. należności i zobowiązań nie tylko z punktu widzenia terminu ich realizacji (krótkoterminowe i długoterminowe), ale również z punktu widzenia jednostki zewnętrznej, której dotyczą – bilans prezentuje osobną grupę zobowiązań wobec jednostek powiązanych i osobną grupę zobowiązań wobec pozostałych jednostek oraz osobną grupę należności od jednostek powiązanych i grupę należności od pozostałych jednostek. Daje to możliwość dokładniejszej analizy zobowiązań i należności, ponieważ dostarcza informacji nie tylko o terminie ich realizacji, ale również o podmiocie, którego dotyczą. Wpływa to również na możliwość kształtowania i kontroli struktury należności czy też zobowiązań. Pozytywną zmianą ustawy obowiązującą od roku 2002 było wprowadzenie definicji zobowiązań i rezerw, co pozwala zarówno w procesie zarządzania finansami przedsiębiorstwa, jak i w obrocie gospodarczym na szybką ich identyfikację.

Nowelizacja ustawy o rachunkowości obowiązująca od 1 stycznia 2002 r. wprowadziła również niezbędną, dla prawidłowego wykorzystania informacji płynących z bilansu, kategorię wartości godziwej wykorzystywaną przy wycenie aktywów i pasywów – co należy również ocenić pozytywnie zwłaszcza w kontekście dostosowywania polskiej rachunkowości do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Rok 2002 to również wprowadzenie obowiązku tworzenia rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Krok ten był przełomem w polityce podatkowej przedsiębiorstw i dał dodatkową informację kierownictwu oraz inwestorom o osobnej grupie rezerw z tytułu rozliczeń podatkowych, wynikających z innego momentu uznawania kosztów przez prawo podatkowe i innego momentu ich uznania przewidzianego ustawą o rachunkowości. Jest to informacja o szczególnym znaczeniu w procesie zarządzania finansami przedsiębiorstwa, zwłaszcza w kontekście kształtowania strategii podatkowej przedsiębiorstwa.

Niekorzystnym natomiast zjawiskiem wynikającym z nowelizacji ustawy, a mającym wpływ na zarządzanie finansami przedsiębiorstwa, jest znacznie utrudniona, wręcz niemożliwa, bezpośrednia porównywalność sprawozdań historycznych ze sprawozdaniami sporządzonymi już według wzorca zawartego w ustawie, która weszła w życie w 2002 r. Wprowadzenie zmian w układzie bilansu komplikuje również analizę wskaźnikową sprawozdań. Powoduje wręcz konieczność wprowadzenia odpowiednich korekt do budowy wskaźników finansowych lub starannym pobieraniu informacji zawartych w bilansie w procesie obliczania wskaźników finansowych. Ma to miejsce chociażby w przypadku wskaźników płynności, gdzie w liczniku występowały m. in. aktywa obrotowe, a w mianowniku zobowiązania krótkoterminowe. Należy pamiętać, iż po zmianie układu bilansu w pozycji należności krótkoterminowych są również należności z tytułu dostaw i usług o okresie

płatności powyżej 12 miesięcy, a w kategorii zobowiązań krótkoterminowych mamy również zobowiązania z tytułu dostaw i usług o okresie wymagalności powyżej 12 miesięcy. Zdając sobie sprawę z faktu, iż wskaźniki płynności liczone przed nowelizacją ustawy oparte były na aktywach i zobowiązaniach krótkoterminowych rozumianych, jako należności/zobowiązania dotyczące okresu nie przekraczającego 12 miesięcy, należy odpowiednio wyeliminować wielkości dotyczące okresów dłuższych, co utrudnia proces liczenia wskaźników i może powodować błędy.

Jak wcześniej prezentowano, nowelizacje ustawy o rachunkowości, jakie miały miejsce po roku 2002, nie wprowadzały obligatoryjnych zmian w zakresie układu bilansu i możliwości wykorzystania informacji w nim zawartych w zarządzaniu finansami przedsiębiorstwa. Nowelizacje ustawy o rachunkowości (po 2002 r.) wprowadzały jedynie możliwość dostosowania się do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i sporządzania w określonych przedsiębiorstwach bilansu i innych elementów sprawozdania finansowego zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości.

Oceniając zmiany układu bilansu w kontekście zarządzania finansami przedsiębiorstw, należy stwierdzić, iż nie modyfikują one ani obszarów, ani funkcji zarządzania finansami przedsiębiorstw, a jedynie wprowadzają konieczność uwzględnienia nowego układu bilansu podczas ich realizacji oraz że mają zarówno swoje pozytywne, jak i negatywne konsekwencje. Pozytywnie należy ocenić większą przejrzystość bilansu oraz dodatkowe wyodrębnienie zobowiązań czy też należności nie tylko krótko- i długoterminowych, ale również wobec/od jednostek powiązanych i jednostek pozostałych, co daje możliwość kształtowania struktury aktywów i pasywów zgodnie z okresem i rodzajem jednostki, której dotyczy. Natomiast negatywnym aspektem jest utrudniona porównywalność informacji zawartych w bilansie sporządzanym zgodnie z przepisami znowelizowanymi a danymi zawartymi w bilansach historycznych oraz konieczność wprowadzania zmian w budowie wskaźników finansowych, co niewątpliwie uniemożliwia korzystanie z wcześniejszych doświadczeń uzyskanych w procesie analizy bilansu na potrzeby zarządzania finansami przedsiębiorstwa.

PODSUMOWANIE

Podstawowym źródłem informacji o działalności przedsiębiorstwa jest sprawozdanie finansowe, które obejmuje bilans, rachunek zysków i strat, rachunek przepływów pieniężnych, informację dodatkową oraz zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym. Tylko wykorzystując informacje o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, płynące ze sprawozdawczości finan-

sowej, przedsiębiorstwo ma szansę odpowiednio zarządzać finansami. Nie możliwe jest podejmowanie decyzji w przedsiębiorstwie bez możliwości skorzystania z informacji płynących z poszczególnych elementów sprawozdania finansowego, a zarządzanie finansami przedsiębiorstw na podstawie informacji ze sprawozdania finansowego to konieczność. Przydatność informacji płynących z poszczególnych elementów sprawozdania finansowego jest ogromna w każdym obszarze zarządzania finansami przedsiębiorstwa i na każdym etapie jego działalności.

Bilans jest podstawowym i niezmiennie ważnym instrumentem zarządzania finansami przedsiębiorstw. Jako dwustronne zestawienie składników majątku i źródeł ich finansowania jest sporządzany na dany moment bilansowy. Pozwala swoim czytelnikom, a więc odbiorcom sprawozdań finansowych, ocenić sytuację finansową przedsiębiorstwa w tym konkretnym momencie.

Celem zarówno bilansu, jak i całej sprawozdawczości finansowej jest dostarczenie danych użytecznych przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych, a zmiany ustawy o rachunkowości, jakie wprowadzane były w ciągu ostatnich lat, przyczyniały się do zwiększenia przydatności informacyjnej bilansu w zarządzaniu finansami przedsiębiorstw, chociażby poprzez powiększanie zakresu dostarczanych informacji. Bilans jest wykorzystywany w każdej dziedzinie zarządzania finansami przedsiębiorstwa, jest źródłem informacji podczas kształtowania struktury majątku, kształtowania struktury kapitału przedsiębiorstwa, przy kształtowaniu wzajemnych relacji między strukturą majątku i strukturą kapitału oraz podczas ustalania decyzji o podziale zysku i wyboru polityki dywidendy.

Sposób sporządzania i prezentowania bilansu reguluje ustawa o rachunkowości z 29 września 1994 r. Od tego momentu było kilkanaście nowelizacji tej ustawy. Jednakże tylko ustawa z roku 2000 (obowiązująca od 1 stycznia 2002 r.) dokonywała gruntownych zmian układu bilansu i wpływała na informacje dostarczane dla celów zarządzania finansami przedsiębiorstwa. Zmiany układu powodowały uszczegółowienie informacji prezentowanych w bilansie zwłaszcza, jeśli chodzi o prezentację niektórych kategorii w zależności od tego, jakich jednostek dotyczą (podział m. in. należności i zobowiązań na należności/zobowiązania od/wobec jednostek powiązanych i od/wobec pozostałych jednostek) oraz jakiego dotyczą okresu (podział na krótkookresowe i długookresowe).

Niekorzystnym zjawiskiem wynikającym z nowelizacji ustawy jest znacznie utrudniona, wręcz niemożliwa, porównywalność bilansów historycznych z bilansami sporządzonymi już według wzorca z ustawy, która weszła w życie w roku 2002, oraz konieczność albo wprowadzenia korekt w budowie wskaźników finansowych, albo uważne podstawianie danych podczas obliczania wskaźników finansowych liczonych na podstawie nowego układu bilansu. Nowelizacje ustawy o rachunkowości, jakie miały miejsce po roku

2002, nie wprowadzały obligatoryjnych zmian w zakresie układu bilansu i możliwości wykorzystania informacji w nim zawartych w zarządzaniu finansami przedsiębiorstwa. To jedynie wprowadzenie możliwości sporządzania w określonych przedsiębiorstwach bilansu i innych elementów sprawozdania finansowego zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości.

Kierunek zmian ustawy o rachunkowości należy ocenić pozytywnie. Dają one możliwość dostosowania bilansu i całego sprawozdania finansowego do norm międzynarodowych i uzyskania danych porównywalnych na rynku międzynarodowym. Mimo jednak pozytywnej oceny kierunku zmian nie unikniemy negatywnych konsekwencji, jakimi są wspomniane wcześniej trudności, a raczej brak możliwości, porównywania aktualnych danych z danymi historycznymi dotyczącymi okresu sprzed 2002 r., a także niemożliwe bezpośrednie wykorzystywanie dziś wszystkich doświadczeń zdobytych przez rokiem 2002 w zakresie kształtowania struktury aktywów i pasywów oraz ich wpływu na osiąganą wielkość wskaźników finansowych.

Ewa Stasiukiewicz

THE EFFECT OF BALANCE SHEET CHANGE ON COMPANY FINANCE MANAGEMENT

This article attempts to assess the effect of changes of accounting legislation on balance sheet usefulness as an element of the finance statement in company finance management. It familiarizes us with the essence of making complete and simplified finance statements.

The author familiarizes us with the duty of audit and balance sheet announcement as an element of the finance statement. It focuses, however, mainly on the balance sheet arrangement in the context of the change introduced by the amendment to the accounting legislation and the effect of the changes on company finance management. It assesses the direction of the changes the legislator introduces to balance arrangement-simultaneously has an effect on its informative usefulness in company finance management.